

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ, ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΕΣ, ΥΦΟΛΟΓΙΚΕΣ,
ΚΡΙΤΙΚΕΣ, ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ

Προοίμιο

1.1 Omnis homines: αιτιατική πληθυντικού, υποκείμενο του απαρεμφάτου *niti*. Το *omnis* διατηρεί την παλιά κατάληξη σε *-is*, στην οποία έληγαν τα ισοσύλλαβα ονόματα ουσιαστικά και επίθετα της γ' κλίσης με χαρακτήρα *-i-*, καθώς και τα ανισοσύλλαβα εκείνα που σχηματίζουν τη γενική του πληθυντικού σε *-ium* (λ.χ. Cat. 11.4 *in civis*, 29.3 *socios atque civis*, 2.2 *urbis atque nationes subigere*, 7.7 *quas urbis natura munitas*, 10.4 *ceteras artis bonas*, 21.5 *animos alacris*, 1.5 *inter mortalis*, 51.10 *per deos immortalis* κ.ά.ω.). Την εποχή του Σαλλ. η κατάληξη της αιτιατικής πληθυντικού των ονομάτων αυτών είχε αρχίσει, κατ' αναλογία της ονομαστ. πληθυντικού, να κάνει σε *-es*, αλλ' ο Σαλλ., αν δεν είναι απόλυτα ορθό να πούμε πως αρχαίζει, οπωσδήποτε παρουσιάζεται συντηρητικός ως προς τη γραφή της κατάληξης. Ασφαλώς θα αρχαίζε αν έγραφε *omneis*, όπως έχει ο KURFESS στην έκδοσή του της Λευσίας, 1957, στηριζόμενος στη μαρτυρία του γραμματικού Χαρισίου (β' μισό του 4ου αι. μ.Χ.).

Omnis homines ... niti: ολόκληρη η φράση είναι απαρεμφατική σύνταξη (δηλ. *accusativus cum infinitivo* [a.c.i.] = «αιτιατική με απαρέμφατο») ως υποκείμενο στο απρόσωπο *deceat*.

qui sese student praestare ceteris animalibus: αναφορική προσδοκιστική πρόταση στο *omnis homines*, η οποία εκφέρεται κανονικά με οριστική. Το *sese* (εμφατικός διπλασιασμός της αιτιατικής *se*) είναι υποκείμενο του *praestare*, ενώ και τα δύο μαζί *sese praestare* είναι a.c.i. στο *student*. Το *studeo*, όπως και τα άλλα εφετικά ρήματα (*verba voluntatis*) στην Κλ συντάσσονται είτε με *ut* ή *ne* και υποτακτική είτε σε ταυτοπροσωπία με απλό απαρέμφατο (όταν αυτό δεν είναι παθητικό ή το συνδυετικό *esse*): εδώ ο Σαλλ. (καθώς και σε ένα άλλο χωρίο Cat. 7.6 *properabat*) το συντάσσει με a.c.i., σύνταξη που απαντά σπάνια (κουτά στην κανονική) μόνο σε Αλ ποιητές, όπως λ.χ. Plaut. Asin. 183 *ego me id facere studeo*, Ter. Eun. 159 *Si quisquam*

Σαλλουστίου Η συνωμοσία του Κατιλίνα

est, qui placere se studeat bonis quam plurimis. Τη χρήση της a.c.i. αντί του απλού απαρεμφάτου μερικοί θέλουν να την αποδώσουν στην πρόθεση του συγγρ. να τονίσει πως το πρόσωπο συμμετέχει έντονα σ' αυτό που δηλώνει το απαρέμφ.

praestare ceteris animalibus: το praestare κυριολεκτικά σημαίνει «στέκομαι μπροστά» και μεταφορικά «υπερτερώ, υπερέχω» και συντάσσεται με δοτική: praestare alicui (in aliqua re) όπως εδώ με αιτιατική: praestare aliquem (aliqua re) και ως απρόσωπο: praestat με απαρέμφατο ως υποκείμενο με τη σημασία «είναι προτιμότερο, καλύτερο», όπως Cat.20.9.

summa ope niti: «να επιδιώξουν με όλες τους τις δυνάμεις». Το ope είναι αφαιρετική ενικού του ελλειπτικού θηλυκού ουσιαστικού *ops (γεν. opis): από την ίδια ρίζα με τα opulentus, copia (από co + opia) σημαίνει τα κάθε λογής «μέσα, εφόδια» που διαθέτει κανείς, «πνευματικές και σωματικές ικανότητες». Έτσι και Cat.1.3 opes ingeni, opes virium.

1.1 vitam ... transeant: το ρ. transire με αντικείμενο σε αιτιατική, που δηλώνει χρονική διάρκεια, χρησιμοποιείται πιο πολύ με τη σημασία «αφήνω να περάσει ανεκμετάλλευτο», σ' αντίθεση με τα ρ. agere ή degere ή ducere, τα οποία με τα ίδια αντικείμενα σημαίνουν θέληση και ενεργητική συμμετοχή από μέρους του υποκειμένου. Έτσι και στον Σενέκα, De provid.4 transisti vitam sine adversario και στον Τάκιτο, Agric.6.3 (Agricola) tribunatus annum quiete et otio transiit. Πβ. αντίθετα Cat. 4.1 agrum colundo aut venando ... aetatem agere κ.α. Εδώ ο Σαλλ. χρησιμοποιεί εύστοχα το ρήμα αυτό για τους ανθρώπους εκείνους που αφήνουν να κυλούν τα χρόνια της ζωής τους χωρίς να κάνουν κάτι σημαντικό ή υπάξιό των δυνατοτήτων τους.

silentio: η επιρρηματική σχέση του τρόπου δηλώνεται με τροπικό επίρρημα, με εμπρόθετο προσδιορισμό, με αφαιρετική ουσιαστικού μαζί με επιθετικό προσδιορισμό (magno timore) ή και χωρίς επιθετικό προσδιορισμό, όταν πρόκειται για ορισμένα ουσιαστικά, όπως ratione, moribus, lege, fraude κ.ά., ανάμεσα στα οποία και το silentio «σιωπηρά». Το silentio χρησιμοποιείται εδώ μάλλον παθητικά, δηλ.

Παρατηρήσεις

«σιωπηλά από μέρους των άλλων, χωρίς οι άλλοι να κάνουν λόγο γι' αυτόν», παρὰ ενεργητικά, δηλ. «σιωπηλά από μέρους του ίδιου», χωρίς ο ίδιος να ομιλεί, και κατ' ἐπέκταση δείχνει ενεργητικότητα, δράση.

veluti pecora: το pecus, γεν. pecoris, είναι ουδέτερο περιληπτικό, σημαίνει «πολλά ζώα μαζί, αγέλη, κοπάδι» και δέχεται προσδιορισμό: pecus bubulum «βόδια», pecus caprinum «γίδια», pecus volatile «σμήνος πουλιών, ορνίθια», pecus aquatile «ψάρια», pecus ovillum και σε σχήμα κατ' ἐξοχήν απλά pecus «πρόβατα». [Το pecus, γεν. pecudis, είναι θηλυκό και σημαίνει ένα οποιοδήποτε ζώο, ένα κεφάλι μιας αγέλης.] Εδώ το pecora σε αντίθεση με τους ανθρώπους έχει τη γενικότερη σημασία «ζώα», ο συγγραφέας όμως φαίνεται πως τα πρόβατα έχει στο νου του, γιατί αυτά συγκεντρώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό τα χαρακτηριστικά που δίνει: silentio transire vitam, prona atque ventri oboedientia. Τὴν ἴδια εικόνα της διαφοράς των ανθρώπων από τα ζώα χρησιμοποιούν και πολλοί άλλοι συγγραφείς, λ.χ. ο Οβίδιος, Metam. 5.84:

Pronaque cum spectent animalia cetera terram
os homini sublime dedit caelumque videre
iussit et erectos ad sidera tollere vultus.

«Ενώ τα άλλα ζώα κοιτούν μπροστά τη γη, στον άνθρωπο έδωσε πρόσωπο ανυψωμένο και τον πρόσταξε να βλέπει τον ουρανό και να υψώνει προς τα επάνω το βλέμμα του στ' αστέρια», και ο Κικέρων, De leg. 1.26 (natura) cum ceteras animantes abieciisset ad pastum, solum hominem erexit et ad caeli quasi cognationis domiciliique pristini conspectum excitavit «(η φύση) ενώ τα άλλα έμψυχα παραπετώντας τά'βαλε να βόσκουν, μόνο τον άνθρωπο έστησε όρθιο και τον έκανε να κοιτάει τον ουρανό ως προγονική παλιά του κατοικία». Πρώτος όμως που χρησιμοποίησε την εικόνα αυτή φαίνεται πως είναι ο Πλάτων, Πολιτ. 9.58α «βοσκημάτων δίκην κάτω δει βλέποντες καὶ κεκυφότες εἰς γῆν καὶ εἰς τραπέζας βόσκονται χορταζόμενοι καὶ ὀχεύοντες».

prona: κατηγορούμενο στο quae. Η σύνταξη είναι: quae (pecora αυτ.κ.) natura (υποκ.) finxit prona (κατηγορ. στο αυτ.κ.)

Σαλλουστίου Η συνωμοσία του Κατιλίνα

1.2 Sed: με τον σύνδεσμο εισάγεται αντίθεση στο νόημα της αναφορικής πρότασης *quae natura ... finxit* της προηγούμενης παραγράφου. Η αντίθεση διακρίνεται καλύτερα αν αντιπαραθέσουμε τα νοήματα των δύο προτάσεων: «η φύση έδωσε στα ζώα σωματική μόνον υπόσταση, στον άνθρωπο όμως και σωματική και πνευματική. Άλλοι ωστόσο θεωρούν τον σύνδεσμο όχι αντιθετικό, αλλά μεταβατικό, όπως συχνά συμβαίνει στον Σαλλούστιο.

in animo et corpore: συνήθως η πρόθεση παραλείπεται από το δεύτερο ουσιαστικό, όταν τα δύο ουσιαστικά είναι συνώνυμα ή αν συνιστούν το σχήμα *en dicitur*. Εδώ δεν συμβαίνει ούτε το πρώτο ούτε το δεύτερο (οι έννοιες είναι σαφώς αντίθετες): έχουμε τυπικό παράδειγμα βραχυλογίας με παράλειψη της πρόθεσης.

animi imperio, corporis servitio magis utimur: κατά λ. «κάνουμε χρήση πιο πολύ της κυριαρχίας του πνεύματος, της δουλείας του σώματος». Οι γενικές *animi* και *corporis* είναι υποκειμενικές στο *imperio* και *servitio* αντίστοιχα, που έχουν τεθεί αντί των *imperatore* και *servo*: ο Σαλλ., σ' αντίθεση μ' ό,τι παρατηρείται στη Λ γλώσσα γενικότερα, δείχνει μια ιδιαίτερη αδυναμία στη χρήση αφηρημένων εννοιών αντί των αντίστοιχων συγκεκριμένων. Έτσι η φράση ολόκληρη κανονικότερα θα ήταν: *utimur animo imperatore, corpore servo* (όπου *imperatore* και *servo* είναι κατηγορηματικοί προσδιορισμοί) «κάνουμε χρήση του πνεύματος ως αφέντη, του σώματος ως υπηρέτη». Το *magis* εδώ έχει τη σημασία του *potius*, όπως και στο *Cat.48.5 vis hominis magis leniunda videbatur*.

cum dis ... cum beluis commune: το επίθετο *communis* συντάσσεται με γενική, με δοτική, με *inter* + αιτιατική, και, όπως εδώ, με *cum* + αφαιρετική.

dis: ο Σαλλ. προτιμά τον συνηγμένο τύπο της αφαιρετικής (δοτικής) πληθυντικού *dis*, αντί των άλλων πιο συχνών τύπων *deis* και *diis*.—

Την ίδια ιδέα που αναπτύσσει στην παράγραφο αυτή ο Σαλλ. τη συναντούμε σε προγενέστερους Έλληνες και Ρωμαίους συγγραφείς, όπως στον Πλάτωνα *Φαίδ.* 80α, στον Αριστοτέλη *Πολιτ.* 1.5.10, στον Ισοκράτη στο *προοίμιο του Παναγυρι-*